

ТРАДИЦІЯ ЖАНРУ ЛАГЮ В ЖИВОПИСІ: ТАРА ЗЕЛЕНА У СУПРОВОДІ ВЧИТЕЛІВ ШКОЛИ Н'ІНГМА

О. Огнєва

Зібрання предметів буддійського культу у фондах Одеського дому-музею Миколи Реріха різнорідне й невелике за обсягом. Його присутність у колекції обумовлена інтересами сім'ї Реріхів. Наявність у цій колекції предметів сакрального мистецтва в традиції північного буддизму, зокрема, у його тибетської модифікації, напряму пов'язана з родиною Реріхів і обумовлена присутністю в них тхангок бурятського, монгольського та тибетського походження, що спонукає музей до їхнього подальшого відповідного комплектування. У родині знаходилися тхангки із зображенням “Целхасум”, або “Три боги – покровителі здоров'я” (Амітаюс. Тара Біла, Ушнішавіджая), “Ябре”, або “Батько з синами” (Цзонхава Лобзанг-дакпа та два його учня), тхангка Ченрезі, або бодгісаттви Милосердя (одинацятиликий та вісьмирукий), а також дві тхангки Манджугхоши – бодгісаттви Мудрості і Сітатапатри – Тари з білою парасолькою, що були подаровані О. І. Реріх учителями [Баркова 130, 144, 148, 157, 165]. Члену родини, сину – видатному сходознавцю Ю. М. Реріху (1902 – 1960 рр.), належить монографія “Тибетський живопис” [Rorigich], яка була першим систематизованим описом релігійного живопису і пантеону в контексті історії Тибету.

Проте комплектування буддійської колекції в зібранні носить поки, переважно, випадковий характер. Її основну частину складають дари шанувальників сім'ї. Один із таких дарунків – тхангка або ікона (ЖВ – 4), на якій зображено Тару Зелену в оточенні вчителів – був піднесений музею (2000 р.) Б.П. Коваленком, членом-кореспондентом Санкт-Петербурзького відділення РГТ (Російського географічного товариства) на згадку про заняття Юрія Реріха тибетським мистецтвом. Б.Коваленко придбав танку в антикварній лавці Мадраса (Індія). Про це свідчить сургучна печатка овальної, форми з текстом легенди, що відтворена шрифтом деванагарі на зворотному боці.

У центральній частині тхангки зображено Тару Зелену (2)*. Її ім'я означає “Рятівниця” (санскр. tārā, тиб. sgröl-ma – рятівниця). Більш популярним у Тибеті є тільки Авалокитешвара чи Ченрезі – бодгісаттва Милосердя й покровитель Тибету в образі одинацятиликого й вісьмирукого персонажу.

Тара, у вільній позі сидить на лотосі, який виростає з вод світового океану, оточеного ланцюгом гір. Ліва рука на грудях, у жесті дарування (варада-мудра), тримає стебло лотоса, права – на коліні, також у жесті дарування й теж тримає стебло квітки. Ліва нога розмістилася на сидінні, права – спущена вниз, розгорнена й ступнею спирається на підставку у вигляді бутона лотоса. Лотоси-атрибути як би фланкують зображення, обійняте (на контрасті з темно-зеленим кольором тіла й зеленим простором фону) пурпурним німбом і синьо-оранжевою променистою аурую.

Угорі, у центрі, на місячному сидінні лотосового п'єдесталу трону, сидить Шакьямуні – Будда нинішнього зона (1). Поза – ваджрапар'янка або алмазна поза. Учитель зображений в образі переможця злого духу Мари. Ліва рука – у жесті

* Цифра у круглих дужках означає номер образу на тхангзі.

дг'яна-мудра (на долоні – патра), права рука в жесті бгуміспарша або торкання землі – покликання Землі засвідчити перемогу Шакьямуні над Марою і його війнством. Мантри OM і АН (в останній мантрі опущений знак довготи) знаходяться на передній стінці п'єдесталу трону. Перед тронем – жертovníк, на якому розміщені чакра, калаша, мандала. Нижче жертovníка, на синьому постаменті знаходився напис, проте, він уже майже втрачений. Фігура Будди обійнята зеленим німбом, синьою променистою аурою й оточена хмарами, які відтворюють контури фігури. Хмари – у верхньому правому й лівому кутах танки, а також над вершинами гір верхнього регістра.

Простір навколо Будди Шакьямуні й Тари заповнений зображеннями п'ятнадцяти вчителів і двох мирян-донаторів. Композиція зображених персонажів дає можливість віднести сюжет до жанру лагю (тиб. bla-brgyud – “спадкоємність учителів”). На таких танках відтворюється лінія спадкоємності конкретного знання; учення в цілому, буддійської школи Тибету, учителя, циклу, персонажа пантеону. У даному випадку Тара Зелена виступає ретранслятором знання, сприйнятого від Будди Шакьямуні й розповсюдженого завдяки учительній традиції “із вуст у вуста” або ж “із вуха у вуха”. У кожного персонажа тхангки, орієнтованого відносно центру (головної фігури), – своя характерна поза, жест, атрибут, чия сукупність надає уявлення про рівень набутих знань віровчення.

Стилістично манера зображення, що представлена на тхангзі, виявляється достатньо близькою манері майстра Олеше або Агвана Легше (тиб. dge-chung ngag-dbang legs-bshad), художника й відлюдника зі скиту, що знаходиться на північному схилі Джомолунгми. Він – автор ілюстрацій до “Історії вчення школи н'інгма”, написаної Дунджомом рінпоче, одним із найшановніших ієрархів цієї школи [Khenpo Sangyay Tenzin 320]. Олеше відтворив іконописні оригінали, чи “оригінали”, або Альбом н'інмаського пантеону – цокшин (тиб. tshogs-shing – “поле зібрання”) школи н'інгма, який вийшов окремим виданням [Khenpo Sangyay Tenzin 320]. Цокшин складають 94 персонажі. В альбомі кожне зображення супроводжується гімном-молитвою, що оспівує той або інший персонаж пантеону. Ці молитви чи солдеби (тиб. gsol-gdab) зібрав із різних джерел Кхемпо Санге Тензін, настоятель н'інмаського монастиря для даного видання [Khenpo Sangyay Tenzin 320].

Зіставлення персонажів танки з малюнками в н'інмаському іконописному оригіналі виявило, що вчителі й донатори, чий образ присутній на тхангзі, належать традиції н'інгма. У принципі, формальна ознака – “близькість образотворчих манер малюнка в оригіналі й на тхангзі” – дозволив ототожнити зображених персонажів, а також установити, що лагю презентує лінію передачі вчення буддійської тибетської школи н'інгма. Представлена учительна традиція складається із чотирьох груп: учителі, що належать до індійської писемної традиції магаяни, учителі усної традиції ваджраяни, власне тибетська лінія передачі вчення (“із вуха у вуха”) і лінія покровителів-донаторів у Тибеті.

Традиція магаяни представлена чотирма знаменитими університетськими вчителями. В їхньому числі Асана (14), якого разом із Нагарджуною називають “два досконалих майстри вчення”, а також його брат Васубандгу (10), Дігнага (9), Дгармакірті (13), званих разом з Ар'ядевою “чотирма коштовностями Індії” [Khenpo 321, 326 №4; 329 №7; 327 №5; 330 №8]. Вони, приблизно, однакового соціального походження – брагмани й кшатрії за походженням. Їх об'єднує освіта – за плечима монастир-університет Наланда (425 г.). Усі вчителі в шапках і чернечому одязі. Асанга (IV в.) і Дігнага (V-IVст.) тримають у лівих руках книги. Присутність такого атрибута вказує на внесок даних учителів, спрямований на розвиток буддійського вчення. Вважають, що праці Асанги постали основою для “третього повороту” колеса вчення (після проповіді Будди Шакьямуні й Нагарджуни) [Андросов, а 717]. Дігнагу ж вважають одним з основоположників

буддійської логіки. Васубандгу (IV – V ст.) і Дхармакирті (VII ст.) зображено у вільних позах із дієвими полемічними жестами. Вони брали активну участь у відкритих публічних змаганнях філософів-полемістів [Андросов б 120]. Причому Васубандгу (брат або двоюрідний брат Асангі) іронічно зазначив, що Асанга “заснував систему настільки складну та об’ємисту, що її спроможний нести тільки слон” [Гой лоцзава 21].

Наступна група вчителів презентує усну традицію ваджраяни. В їхньому числі Веталасукха (16), Кукураджа (11), Джнянасутра (4), Лілаваджра (8). Причому Кукуріпа, або Кукураджа й Лілаваджра, або Лалітаваджра входять до іконографічної групи 84 магасіддг. Чотири вчителі належать до лінії “спадкоємності символів хранителів вчення” (тиб. *rig-dzin brda-brgyud*), а в цокшині цю групу з одинадцяти персонажів завершує проповідник Падмасамбгава (VIII ст.) – засновник школи н’інгма, чие зображення відсутнє на тхангзі [Khenpo Sangyay Tenzin 321, 336 №14; 339 №17; 341 №19; 344 №22].

Веталасукха, або Гараб Дордже представлений у вигляді будди (зачіска, одяг). Руки в жесті “повороту колеса вчення” – проповіді; сидить у вільній позі. Його вигляд будди, або просвітленого в даному контексті представляє так зване вище сіддгі – просвітлення, досягнення на шляху будди – сіддгі магамудри, практики “великого символу”.

Кукуріпа (X – XI ст.) і Лілаваджра (X – XI ст.) мали відношення до університетів Наланда й Вікрамашила, а традиції ваджраяни вони продовжили за університетськими межами. Обидва вони, а також Джнянасутра зображені у вигляді сіддг. Всі вони мають довге волосся, Кукуріпа й Джнянасутра в настегених пов’язках, а на торсі Лілаваджри – накидка. Всі три вчителі сидять на шкірах чи то тигрів, чи то леопардів. Атрибути Кукуріпи й Джнянасутри – капалы (в обох руках); у Кукуріпи – на лоні й піднята на рівень грудей у Джнянасутри. Поряд із Кукуріпою – собака, оскільки в процесі оволодіння магамудою його помічницею була Ваджрайогині, що прийняла вигляд собаки. Ці вчителі представляють іконографічну групу вісімдесяти чотирьох магасіддг [Абхаядатта 12-14, 123-125]. Сіддгі вважали, що будь-який спосіб дії є вияв природи будди, а для передачі вчення можна використовувати будь-яку ситуацію. Сіддга – це той, хто опанував сіддгі або надлюдськими здібностями, які виникли в наслідок медитації. Крім вищого сіддгі, існували нижчі – “численні здібності” – уміння ходити по воді, проходити крізь стіни, літати по небу й так далі, аж до еліксиру безсмертя, якими володіли йоги, що входили до іконографічної групи вісімдесяти чотирьох магасіддг.

Третю групу складають зображення семи вчителів. В їхньому числі – Санге Єшей (18), Панг Міпхам (12), Дангма Лхунгял (5), Сурпочхе (7), Сурпочхун (3), Тхучен Юнтонгпа (15) і Драгтунг Джігмед (19) [Khenpo Sangyay Tenzin 322, 349 №27; 356 №34; 358 №36; 360 №38; 361 №39; 366 № 44; 377 №55]. Ці сім вчителів представляють лінію “особистої спадкоємності з вуха у вуха” (тиб. *gang-zag sñan-brgyud*) школи н’інгма, представлену в цокшині в складі сорока персонажів. Поява числа сім не випадкова й обумовлена учительною традицією Тибету. При царі Тісрондецане (755-797) було відібрано сім чоловік – неофітів, які отримують посвячення, і стають першими ченцями в Тибеті [Шакабпа 51] Наступний цар Ралпачан (815-836) закріплює інститут чернецтва, видавши указ, згідно якому сім сімей повинні платити податок на одного ченця. На даній тхангзі – сім вчителів презентують власне тибетську традицію школи н’інгма й заснування її монастирської традиції.

Вчителі цієї групи (виключаючи Драгтхунга Намкха Джігмеда (XIV-XV), який зображений йогом) представлені в одязі тибетських ченців. Перший в числі вчителів Нуб Санге Єшей (Буддгаджняна), час життя якого відносять або до часів Тісрондецана (VIII), або Ралпачана (IX), або Ті Таши Цегпапела (X.), або

Пел Кхорцена (X-XI) [Гой лоцзава 79; Karmau 33 №89]. Атрибут – пхурба або ритуальний кинджал, указує на те, що Санге Єшею належить авторство текстів, присвячених Пхурбі (санскр. *kīlaya*), а також на його віртуозне володіння пхурбою, чому Санге Єшея й прозвали “той, хто скелі розтинає пхурбою”.

Пан Міпхам, що став послідовником школи у віці 85 років, зображений у стані споглядання. Через похилий вік і слабкість він міг підтримувати тіло у вертикальному положенні за допомогою пояса для споглядання (тиб. *sgom-thag*) і опори для споглядання (тиб. *sgom-rten*). А для того, щоб поважний споглядальник міг запам’ятовувати таємні повчання, йому подарували палички для лічби.

Данма Лхунгял (XI) є сучасником Дзен Ванчуг Гялцена (1016-1088), з яким у нього був спільний учень Кхараг Гомчун [Гой лоцзава 120, 157]. Цей вчитель, як би продовжуючи чернечу традицію, висхідну до індійських монастирів-університетів, зображений у традиційному вигляді тибетського ченця, його атрибут – книга.

Два інших вчителі Сурпоче або Сур Старший (954-?) і Сурчун або Сур Молодший (1014-1074) представляють пряму учительну традицію: учитель – учень. У них однаковий вигляд ченців, одні й ті ж жести рук (жест “повороту колеса вчення”), точніше різні варіанти одного жесту, і, мабуть, однакові атрибути – ваджра й дзвоник, що має вказувати на спадкоємність вчення в тантрі [Гой лоцзава 78, 80-82, 62, 83].

Два останні вчителі Тхучен Юнтонпа (1284-1365) і Драгтхунг Намкха Джігмед (XV-XVI) завершують лінію таємних повчань. Дати життя Драгтхунг Намкха Джігмеда встановлені приблизно, на підставі того, що його попередником за цокшином був Тхантон Гялпо (1385-1464), знаменитий архітектор і мостобудівничий. Зовнішній вигляд цих вчителів свідчить про те, що обидва вони володіли йогичною практикою, а також чародійними силами. На голові в кожного високий пучок волосся, а в лівій руці атрибут – капала, як знак володіння йогою. У правій руці Тхучена – магічний кинджал пхурбу, яким він міг викликати дощ, відновлювати зруйновані стіни, не обпікуватися, торкаючись розжареного заліза. Наявність тільки настегненої пов’язки в якості одягу в тибетця Драгтхунга може вказувати на те, що він володів туммо – технікою терморегуляції тіла при низьких температурах.

Розповсюдження й процвітання будь-якої релігійної школи залежить значною мірою від фінансової підтримки донаторов-мирян. Тому на тхангзі зображені донатори Лхатхотхорі (6) і Ралпачан (17) [Khenpo Sangyay Tenzin 398 №76; 401 №79]. За часів Лхатхотхорі (173-?), напівлегендарному царі, відбувається, згідно тибетської історичної традиції, перше знайомство тибетців з буддизмом [Шакабпа 39, 344]. Тому Лхатхотхорі зображений у світському одязі, у короні й чалмі, а його руки складені на грудях у жесті анджалі, чи шанування молодшим старшого (за віком, за положенням). Ралпачана (805/815-839/836) відтворено в такому ж вигляді, що і його далекого попередника. Проте Ралпачан тримає в правій руці на грудях ваджру – атрибут Ваджрапані, бодгісаттви Могутності, втіленням якої його вважали, у його лівій руці на долоні – чакра, чи колесо – символ проповіді. У правління цього царя завершується перший період розповсюдження буддизму в Тибеті, і закінчується давній період історії Тибету, який прийнято вважати “епохою царів вчення (Дгарми)” [Шакабпа 67].

Таким чином, на тхангзі представлено лагю в традиції школи н’їнгма, оскільки всі персонажі, що на ній зображено, створені на підставі іконописного оригіналу цокшина, на якому відтворений пантеон цієї школи. Проте дана лагю є маловідомою учительною традицією н’їнгма, оскільки на тхангзі відсутній образ Падмасамбгави – першовчителя н’їнгманців і центральним образом є Тара Зелена – бодгісаттва, чиє зображення не представлено в цокшині н’їнгма [Khenpo Sangyay Tenzin].

У центрі нижньої частини тхангки, у стебла лотоса, зображений Сур Молодший, відомий також під ім'ям Шераб Такпа. Його зображення можна розглядати як вказівку на нижню межу формування спадкоємності вчителів н'інгма (XI), яке в цьому випадку має паралеллю складання учительних традицій шкіл сака, кагю, кадам. Відповідно, зображення Драгтунга Намкха Джігмеда вказує на XV-XVI століття, як на верхню межу, раніше якої не могла з'явитися дана послідовність учительної традиції рівно як і її зрине втілення.

Поява образу Тари на тхангзі в оточенні вчителів традиції н'інгма цілком закономірна, усупереч його відсутності на цокшині. Індійські вчителі, що представлені на тхангзі, мають відношення до університету Наланда, де знаходилося святилище Тари [Огнева 2004, 230-232; Огнева а 2006; Огнева 2006 б]. Падмасамбгава, який не зображений на тхангзі, мав пряме відношення до розповсюдження культу Тари на території Тибету. Його тибетську дружину на ім'я Єшей Цогель вважали втіленням Тари. Згідно Баше, тибетської історичної хроніці, саме наставник Падмасамбхави порадив царю Тісрондецану (755-780) при будівництві монастиря Сам'є (775) першим звести храм, присвячений Тарі [Кармау 4-5]. Враховуючи вище наведені обставини, історія існування культу Тари в традиції школи н'інгма заслуговує окремого розгляду.

Таким чином, тхангка, що зберігається в домі-музеї Реріхів (Одеса), належить до жанру лагю й презентує маловідому традицію школи н'інгма вшанування Тари Зеленої. Верхня межа формування цієї традиції визначається наявністю постаті Драгтхунга Намкха Джігмеда, життя якого датується XV-XVI століттям.

ДЖЕРЕЛА

1. Будон Ринчендуб. История буддизма/ Перевод с тибетского языка. – СПб.: Евразия. 1999.
2. Гой лоцзава Шоннупэл. Синяя летопись. История буддизма в Тибете. – СПб.: Евразия. 2001.

ІКОНОПИСНІ ОРИГІНАЛИ

1. Абхаядатта. Львы Будды. Жизнеописания восьмидесяти четырёх сиддхов. – СПб.: Алмазный путь, 1996.
2. Khempo Sanguay Tenzin and Gomchen Oleshey. The Nyingma Icons. A Collection of line drawings of 94 deities and divinities of Tibet //Kailash – A Journal of Himalayan Studies. Vol III/ 1975. №4. – Katmandu, 1975.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андросов В.П. а. Буддизм Нагарджуны. – М.: Восточная литература. 2000.
2. Андросов В.П. б. Словарь Индо-тибетского и российского буддизма. – М.: Вестком. 2000.
3. Баркова А.Л. Буддистская живопись в собраниях международного Центра Рерихов / Рерих Ю.Н. Тибетская живопись. – М.: МЦР. 2001. СС. 91-187.
4. Огнева Е.Д. Индо-тибетские контакты (VII-XV вв.) в именах учителей, датах, топонимах/Индия-Тибет: текст и вокруг текста. – М.: Восточная литература. 2004, СС. 225-249.
5. Огнева Е.Д. а. Тара из Вайшали в тибетской интерпретации. 2006. Здано до друку.
6. Огнева О.Д.б. Чудотворні образи Тари в тибетській традиції. 2006. Здано до друку.

7. Шакабпа В. Д. цепон. Тибет. Политическая История. – СПб.: Нартанг, 2003
8. Karma Samten. The Arrow and Spindle. Studies in History, Myths, Rituals and Beliefs in Tibet. – Katmandu: Mandala Book Point, 1998

СОЛДЕБИ, АБО МОЛИТВИ ДО ПЕРСОНАЖІВ ТХАНГКИ (ПЕРЕКЛАД З ТИБЕТСЬКОЇ МОВИ)

Шакьямуні

Хто народжений надприродним чином в сім'ї милосердних шакьів,
Хто здолав воїнство Мари, доти ніким непереможене,
Чиє тіло сяє немов Меру золота,
До ніг царя шакьясців припадаю!

Асанга

Хто воістину слідував за Владикою
Майтреєю – люблячим,
Хто дорогоцінне вчення освятив,
До ніг святого Асанги схиляюся!

Васубандгу

Хто серцем ввібрав 990 000 священних текстів,
Хто перетнув океан багатознання,
Хто насправді осягнув вчення від Асанги –
Перед Васубандгу – наставником схиляюся!

Дігнага

Хто воістину слідував за солодкоголосим Манджушрі,
Хто здобув чудесні сили для повної перемоги повсюди,
Хто насправді, ставши досконалим, відкрив закони логіки,
Перед Дігнагою – наставником схиляюся!

Дгармакірті

Хто був духовним сином Дігнаги незрівнянного,
Хто здолав і до істинної віри навернув прихильників Ішвари,
Хто, ставши воїном великим, сам один посіяв в іновірцях сумніви,
Перед прославленим схиляюся Дгармакірті!

Веталасукха

Хто метод і мудрість позамежну осягнув,
Звільнення повного і океан знання здобув,
Хто став для всіх живих істот корінням й кроною досконалою, Схиляюся перед
Веталасукхою!

Кукураджа

Хто владу над мережею ілюзій Магамудри отримав,
Хто вочевидь здійснив зібрання мандалы,
Хто обителі Ваджрадгари досяг,
Схиляюся перед Кукураджею!

Джнянасутра

Хто з чистої мандалы Милосердя,
Випромінював світло взаємного щастя знання,

Хто істотам живим шлях сокровенний освітлював,
Схиляюся перед Джнянасутрою!

Лілаваджра

Хто в Шамшарі, що в країні Оген, народжений,
Хто досконалості досяг, сутри і тантри цілком пізнавши,
Хто шлях, великий і тасмний, до тантр крізь коментарі відкрив,
Схиляюся перед мудрим Лілаваджрою!

Буддаджняна (Санге Єшей)

Владика океану тантр Ямантаки,
Великий чародій, що володіє силою могутньою,
Хто скелі руйнує пхурбою на знак отримання чудодійних сил,
Схиляюся перед Буддаджняною!

Панг Міпхам

Хто отримав свідомість Вайрочани в свій вісімдесят п'ятий рік,
Хто на м'якому сидінні при опорі і поясі для медитації,
Медитував, і в свій п'ятисотий рік в райдужному тілі пішов,
Схиляюся перед Пан Міпхамом!

Дангма Лхунгял

Хто чистого і сокровенного вчення беріг скарбницю,
Хто чистого світла бардо знайшов квінтесенцію,
Навчений досвідом співчуття Владика милосердя,
Схиляюся перед Данмой Лхунгялом!

Дешек Сурпочхе, Сур старший

Хто з Чистої землі втілювався в сяючому тілі,
Хто дар передбачення явив і чудеса безмежні,
Хто в Країні снігів світло пролив на перші переклади,
Схиляюся перед Дешеком – Суrom старшим!

Шерап Дакпа, Сур молодший

Хто навчання і практику з вчителем в серці завершив,
Хто зло перемиг чародійством, в інших збудивши чистую віру,
Хто всіма послідовниками вчення став найшановнішим,
Схиляюся перед Шерабом Дакпой – Суrom молодшим!

Тхучен Юнгтонпа

Хто пізнав в дитинстві сутри, тантри та науки,
Хто з благославлення вищих завершив практику Дзогчен,
Хто поширював діяння благі,
Схиляюся перед Тхучен Юнгтонпой!

Драгтхунг Намкха Джігмед

Хто у вигляді Лхарінпи є втіленням Вімали,
Хто скарб великий думки в серці ваджры відкривав,
Хто досконале знання осягнув і в йозі досяг досконалості,
Схиляюся перед Драгтхунг Намкха Джігмедом!

Лхатхотхорі

Хто в Лундонтхунпе, що в Тибеті,
Вчення святого першим отримав текст,
Хто бодгисатви Самантабгадри був досконалим втіленням,
Схиляюся перед Лхатхотхорі!

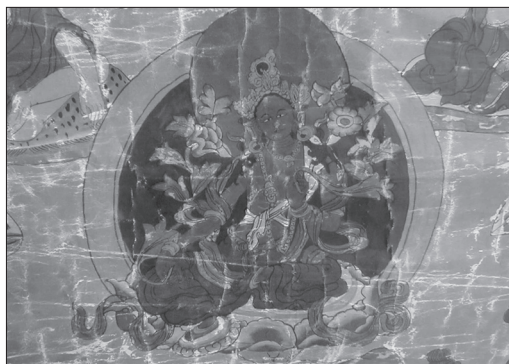
Нгадаг Трірель (Ралпачан)

Хто в башті, що у славетному Сам'є,
Звільнивши добродієсну думку вищої досконалості,
В Тибеті основи віри в стані нерухомого споглядання заклав,
Схиляюся перед владикою Трірелем!

ІЛЮСТРАЦІЇ

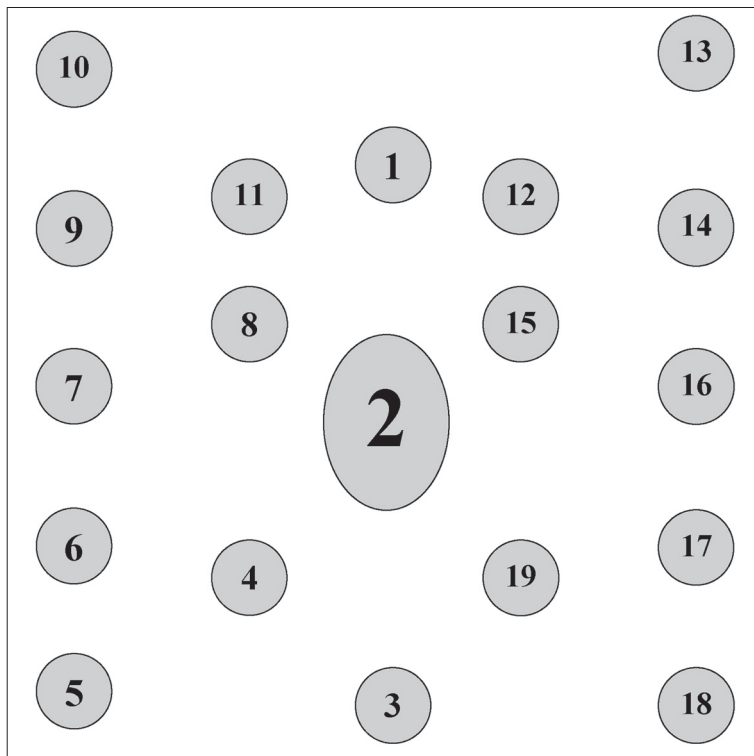

Рис. 1. Тара Зелена у супроводі вчителів школи н'їнгма. Лаю. Тибет. XIX ст.

Рис. 2. Тара Зелена. Центральний образ.

Схема розміщення персонажів на тхангзі

1. Будда Шак'ямуні	11. Кукураджа
2. Тара Зелена	12. Панг Міпхам
3. Сур Молодший	13. Дхармакиргі
4. Джнянасутра	14. Асанга
5. Дангма Лхунгял	15. Тхучен Юнгтонпа
6. Лхатхотхорі	16. Веталасукха
7. Сур Старший	17. Ралпачан
8. Лілаваджра	18. Буддхаджняпа
9. Дігнага	19. Драгтхунг Намка
10. Васубандху	Джігмед